

להבות אש קודש

מתורתם של קדושי ושרידי השואה

פרשת כי תשא

ה'לא' – לעשיר ולעני, שונים בעבודתם הרוחנית

העשיר לא ירבה וְהדל לא ימעט (שמות ל' ט"ו)

בספר זכרון קדוש לאדמו"ר הרב שלמה דוד יהושע מפלוננים¹ שנספה בשואה כתב וזלה"ק:

העשיר לא ירבה, בשם רבותינו הקדושים זיע"א: מי שהוא 'עשיר' בעבודת ה' – 'לא', ירבה, צריך להרבות אצלו מדרגת 'לא', שידע שהוא אינו ולא כלום.

והדל – 'לא' ימעט, שימעט אצלו מדרגת 'לא', שלא ישפיל עצמו ביותר, שמו יפול ביאוש.

בשבת – היהודי יכול להתנער באחת מאבק החולין

בתורת אברהם לרב אברהם גרוזדינסקי זצ"ל הי"ד, משגיח בישיבת סלבודקה (מאמרי שבת ועליה אות ג):

מזמור שיר ליום השבת – ויצא קין מלפני ה', רבי הנינא בר ר' יצחק אמר, יצא שמה. פגע בו אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדינך? אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי...התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כוחה של תשובה, ואני לא הייתי יודע? מיד עמד אדם הראשון ואמר 'מזמור שיר ליום השבת, טוב לה' (בראשית רבה כ"ב).

ומה ענין תשובה לשבת? אלא כיון שבא לכלל זכירה, מיד הוא בא לידי תשובה. מיד הוא מתחרט על העבר ומטיב את דרכו לעתיד, כמו שכתב הרבינו יונה בשער שלישי [שערי תשובה שער ג' אות כ"ז] ז"ל: הייב

¹ האדמו"ר הרב שלמה דוד יהושע המכונה בסלוננים מוהרשד"ר. נולד בשנת תער"ב, היה בנו יהודו של ה'בית אברהם'. דור רביעי בן אהר בן בשושלת של מייסד חסידות סלוננים 'סוד העבודה'. בעל מח הריף ומעמיק יחד עם רגש לוחט ומוער, התקיפות וההכנעה השתלבו בנפשו כאחת. לאחר הסתלקות אביו בתרצ"ג הכתירוהו כאדמו"ר, בין גדולי החסידות הרב משה קליערס שהיה רבה של טבריה. קיבל על עצמו נהול הישיבה 'תורת חסד' בברנוביץ (אותה תקופה שימש בקודש הרב אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד, היו קשורים ביניהם) וכן ניהול כולל 'רייסין' בארץ ישראל. בעת הפרעות בארץ ישראל (תרצ"ו-תרצ"ט) ויהודים רבים נרצחו ע"י הפורעים הערביים, היו ביניהם מחסידי סלוננים, והרוח היתה שפופה, הוא ניצב עומד והפיח תקוה.

אותן שנים עולה המפלצת הנאצית בגרמניה, ועם פרוץ מלחמת העולם גם בתקופות הקשות הפיח בחסידיו רוח חיים, ובפורים ת"ש אמר כי 'בן המלך שהוא בעצם חלק מאביו, אינו משתנה במהותו בכל מצב, וכל כמה שישפילוהו ויבזוהו, צריך תמיד לזכור שהוא בן מלך! גם לאחר הירצחם של אשתו עם בתו היחידה ואמו, לא נפל ברוחו התחזק בה' והיוק הסובבים אותו. כאשר גברו ועלו השלהבות ניסו לשכנעו חסידיו מארץ ישראל שיעלה אליהם, ולאחר שהחליט בהסוסים רבים להיענות לבקשתם, כשנודע הדבר לחסידיו בברנוביץ געו בבכיה גדולה, שדמעוניהם שימשו כסכר ליציאתו ועזיבתו צאן מרעייתו, איתם הובל להריגה בו' מרחשון תש"ד. במכתבו האחרון בפרוס חג הפסח ת"ש כתב: אם כי אתנו מה לומר ולדבר אין כמובן, והמשכיל בעת היא ידום כמו וידום אהרן, אבל לא ידום המזכירים את ה', אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד ישים את ירושלים תהלה בארץ...עכלה"ק.

הדברים נערכו עפ"י הקדמת ה'נתיבות שלום' זצ"ל לספר זכרון קדוש שהינו ליקוט ואסופת שרידי תורתו של אדמו"ר מוהרשד"ר. כמו"כ בספר מאמר 'בסוד קדושים' עיונים הגותיים אמוניים בנושא השואה, וכן מאמר על סיום תקופת חסידים סלוננים בברנוביץ. שניהם נכתבו ע"י הרב שלום נח ברזובסקי זצ"ל 'נתיבות שלום'. הספר יצא ע"י ישיבת בית אברהם סלוננים ירושלים. (שבהוצאתה ספרי נתיבות שלום, שהתפרסמו ברחבי עולם).

אדם לקנות לנפשו תמיד ההנהגות המחוייבות מן הזכירה, כמו היראה, הצניעות, קישוט המחשבות, וטכסים המדות, כי זרע קודש ישיגו כל הנהגה נאה ומעטירה בעליה מזכירת ה' יתברך, עב"ל.

לבד האות והזכירה, השבת עצמה עליה היותר גדולה היא, כי מצות 'זהלכת בדרכיו' והוי דומה לו, כלל גדול הוא בכל התורה והמצוה. ומבואר ברמב"ם הלכות דעות פ"א שמצוה זו כוללת כל אותם הכינויים שקראו הנביאים את הקב"ה, כלומר כל השלימות העליונה, והאדם מצווה ללכת בדרכיו, להדמות אליו, ולהגיע לסוף סופה של השלימות...האדם אינו במצב עמידה אף לרגע. כל רגע – נצח הוא לו. ברגע אחד יכול הוא להתרומם ממעמקי תהומים למרום פסגת העליה, להיות 'דומה לו' מה הוא אף אתה. ובמה יתרום, במה קונה הוא את עולמו בשעה קלה? – בתשובה. התשובה מהפכת את האדם מהקצה אל הקצה. בהרהור תשובה אחד, והנה הוא נישא למרומים, וקדושתו מגעת למרום כסא הכבוד...

החידוש הוא שאפשר לאדם להתנער בין רגע מעפר ימי החול. לעשות תשובה ולקבל עליו את השבת בקדושתה...אין אנו יודעים את גדלותנו, אין אנו יודעים את הכח הגדול והקדוש שבנו. גוי קדוש אנו נקראים, סגולה מכל העמים, כי קדושה פנימית יש בקרבנו. קדושתנו מגעת עד למרום כסא הכבוד. מצוות התורה והעומק האין סוף שבהן מראה על גדלות מי שנצטוו עליהן. כל שיר השירים מתחילתו ועד סופו מספר גם לנו את גדלותנו הלזו. באותם שבחים שכנסת ישראל משבחת את ה' יתברך, כלומר עד כמה שאפשר לאדם להשיג שבהו של מקום, ה' יתברך משבחה בהם את ישראל, לכן אפשר לנו להדמות אליו יתברך ולשבות ביום זה כמו ששבת אל, ולהגיע לתשובה שלימה בהרהור של שעה קלה...עב"ל הרב אברהם גרוזנשטיין זצ"ל הי"ד.

מגדולתה של שבת קודש

בספרו של הרב משה רוזנשטיין² זצ"ל משגיח בישיבת לומז'ה אהבת מישרים כתב (מאמר ס"א מגדולתה של שבת קודש³) וזלה"ק:

ראיתי הכבוד לדבר מעט מכבוד השבת קודש, להודיע לבני אדם גבורתה וכבוד הדר מלכותה, הנה על כל אחד לקיים מה שנאמר בתפלתנו 'לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש' הנה החובה על כל אחד שהוא חי בעולמו של הקב"ה להגיד לדורו שבהו של מקום ב"ה [ברוך הוא], גדולתו וקדושתו, והנה בשבחה של שבת קודש נמצא שבהו של המקום ב"ה...

הדרך כלל כי השבת בעצמותה היא יום של מנוחה אמת ואמונה, כמו יום הכפורים שעצמותו של יום הכפורים מכפר ומטהר נפש האדם מעונותיו, כן עצמותו של יום השבת קודש הוא מעין של אמת ואמונה, אשר יש

² הרב משה רוזנשטיין זצ"ל (תרמ"א – י"ג בניסן תש"א) ליטא. בצעירותו למד בישיבת טלו אצל רבי יוסף יהודה לייב בלך ורבי שמעון שקופ זכר צדיקים לברכה, לאחר שנפגש עם ר' יוחם שבאותה תקופה עדיין למד בקלם, עבר ללמוד שם, העריך והעריץ את ר' יוחם שהכניסו לעולם המוסר. בקלם דבק ברבי צבי הירש ברוידא חתנו של היסבא מקלם (רבי שמחה זיפל. למד כשנתיים בישיבת ראדין אצל החפ"ץ חיים זיע"א ובשנת תרע"ג התמנה למשגיח בישיבת לומז'ה שבפולין עד סוף ימיו. הוא עצמו נהג לסגף עצמו מיעט באכילה וכו' אך לתלמידיו נתן יחס אבהי חם והקריין אליהם שמחה. את ספרו יסודי הדעת בשני חלקים הוציא בשנת תרצ"ה ותרד"ץ. ספרו השלישי אהבת מישרים (שממנו נערכו הדברים לעיל) יצאו שנים רבות לאחר פטירתו ע"י תלמידו הרב שמעון מורדכוביץ זצ"ל בשנת תשי"ח. בתחילת הספר כתב תיאור הליכות דרכיו של מחבר הספר וכך הוא מתארו בין דבריו: עיקר השתדלותו והתאמצותו של אדמו"ר (הרב רוזנשטיין) היתה לרומם ולעודד את רוחו של כל בן ישיבה, ולא היה מונע עצמו אפילו ממחמאות וכדומה כדי להחיות ולרענן את נפש התלמיד, להלהיבו ולהחשיקו בחשקה ואהבתה של התורה. והרכה מן התלמידים שבגלל סיבות שונות היו מתהלכים מדוכאים וחלכאים, אחרי שיהיה היה [של] אדמו"ר נעשו לבריות [הדשות] כנולדים מחדש, ונגשו ללמוד התורה כיום נתינתה מסיני, הדשים לבקרים ממש.

ביחוד רבתה והתלהטה עליוותו ושמהתו בזמן החגים. רוקד היה ומפזז ומכרכר יחד את כל בני הישיבה, ועין בעין היו רואים את רוממות נשמתו בשעות אלו...

בנותיו ומשפחותיהם נספו בשואה. היה לו בן שנפטר וכנראה ממנו גם לא נשארו צאצאים. הספר הזה אהבת מישרים ויסודי הדעת עם תלמידיו שעמדו בכהונות רמות בעולם הישיבות לאחר השואה, הם שלהבת נר נשמתו הגדולה.

³ ישנם שני מאמרים נוספים סמוכים בענינה של השבת (מאמר ס"ב וס"ג).

לה הסגולה היקרה אשר אין בכל המצוות כמוה, להודיע ולקבוע בנפשו של האיש השומר אותה ככל הפרטים הראויים לה כל האמיתיות, הן בדעות והן במעשה והן במדות, אשר על ידה יזכה האדם לקבוע בלבו ונפשו כל האמיתיות אשר הנה חייו של אדם, מפני שהשבת הוא יום של אמת ואמונה, יגלה לאיש השומר אותה האמת, אשר בו יהיה את נפשו, זאת היא סגולת עצמותה של שבת קודש.

ובדרך פרט, השבת היא המצוה האחת היקרה מאין כמוה, מפני שהיא מאמתת לאדם השומר אותה כראוי וטועם טעמה, מאמתת לו את כל התורה כולה בכלל וששת ימי בראשית בפרט, מפני שהאיש השומר את השבת יראה בחוש קדושתה של השבת קודש, לא פחות מאשר רואה הנביא כבוד השכינה עת תחול עליו נבואה מאת ה', וכמו שראו אבותינו פנים אל פנים כבוד השכינה במעמד הר סיני, בגדר זה כן יראה האדם השומר את השבת קדושת היום הזה וכבוד השכינה השורר ביום שבת קודש. כאשר אדם רואה בעיניו בשרו את השמש מאיר בשמים, כן יראה האדם את יום השבת, לא בדרך אמונה לבד כי אם בחושיו, כי היא מציאות אמיתית של קדושה וכבוד השכינה, ומפני זה היא יום מנוחה אמת ואמונה, כי זאת היא סגולתה של קדושה להנהיג להדבקים בה מנוחה של אמת והשקט ובטח. עכ"ל הרב משה רוזנשטיין זצ"ל.

מה דינו של כסף שהוקדש לבית המקדש שיבב"א ובעליו חזר בו

בשות מהר"ש לרב שמואל ענגיל⁴ אב"ד ראדומישלא (ח"ז סימן י"ח) כתב וזלה"ק:

4 הרב שמואל ענגיל (תרי"ג-תרצ"ה) למד אצל הדברי חיים מצאנז. הוסמך לרבנות ע"י השואל ומשיב רב יוסף שאול נטנזון, מגדולי הפוסקים והמשיבים בדורו. בחלק השו"ת הזה בסופו נמצא קונטרס 'שם משמואל' ובו תולדותיו המה מעשי תהלוכותיו של הצדיק.

אמנם בתחילת הדברים אודיע ברכים מעשה ההשגחה שהתגלגל לידי ספר זה. ביום י"ט באדר (תשפ"א) נכנסתי לביהמ"ד 'בני תורה' במקום מושבי בתל ציון, ואפן לעיין בספר הטמון שם באחד המדפים הגבוהים והנדרים (שו"ת ארץ צבי לרה"ג הרב צבי פרומר זצ"ל הי"ד) והנה סמוך לו לכדה עיני ספר ישן, שאפילו שמו לא כתוב על גבו, בשונה מדרגם של ספרים. לקחתיהו לעיין בו: שו"ת מהר"ש לרב שמואל ענגיל, מעודי לא שמעתי עליו בלתי אותו רגע. אך חשבתי כיוון שבא לידי אעייין בו קמעא ואחזירהו למקומו. מיד בתחילת העיון הכנתי כי ספור מיוחד מסתתר מאחוריו. בתחילת הדברים מתואר כי החלק הזה השביעי, שרד באורח פלא את מוראות השואה. כך מתאר עורך הספר ומוציאו לאור – נכדו הרב אלחנן היילפרין זצ"ל:

...בהודש השלישי [סיון] שנת תש"ד נלקחו הורי ז"ל למחנה ההשמדה אושוויץ, ובאו השודדים הנאצים הגרמנים ועזריהם ההונגרים, וחיללו את מקדשי ה' והוציאו הספרי תורה וכל ספרי קודש וכת"י, ושטחום על רצפת בית מדרשנו וכיסום קש ותבן, והמקום קדוש שימש להם...ובעת שאחי שרגא פייבוש ושמועון צבי שיחיו שבו לביתם ונקו הבית, ראו זה דבר פלא ומאת ה' היתה זאת שכל הכתבי יד של כ"ק אמו"ז הגאון זצ"ל נשמרו כהלכה...ושלחום אלי. על כן אמרתי לנפשי עורי נא ולמרות כל הקשיים בהערכת וסדור הגהת הכתב יד וההוצאות הגדולות הזקתי נפשי וזכיתי בעו"ה לברך על המוגמר...עכ"ל העורך, שהוציאו לראשונה בלונדון בתש"ד, ועותק זה הוא מהדפסה ראשונה זו.

כשהמשכתי לעיין בו לפתע נפערו עיני בתדהמה, בקונטרס 'לדוד להזכיר' הם דברי אביו של העורך שהיה התנו של המחבר ונפטר-נספה בשואה, הנמצא בסופו של הספר, ראיתי כותרת: 'זכרון דברים ליומא דהלולא של כ"ק אדמו"ר חותני זצ"ל י"ט באדר תש"א'. ולאחריה הדברים שנשא באותה הזכרה. התעורר בי ככרך: הרי היום זה י"ט באדר יום הלולא של המחבר! דברים אלו נאמרו לזכרו בדיוק לפני שמונים שנה, והנה אינה ה' לידי ובעת אני לומד והוגה בדבריו של אותו גדול, אין הזכרת נשמות גדולה מזו – דבריהם הם הם זכרונם, וגם בדברי הזכרה המובאים שם, דיבר התנו אודות העיסוק בתורתו של הצדיק והפצתה, שכן באותה שעה עדיין לא יצאו כל כתביו לאור עולם. חשבתי אל לבי, מכיון שכך סיבכה ההשגחה לידי, אנסה לדלות מתורתו ולחלקה ברכים, אמנם מצאתי תשובה בענין אחד שנדר לתת כספו לבניית ביהמ"ק שיבב"א, והיות ובפרשיות התורה אנו עוסקים כעת בנושא המשכן-מקדש, הבאתי תשובה זו. השו"ת השלם הינו בן שמונה חלקים, כמו"כ יש למחבר ספר על פרשיות התורה – שפתי מהר"ש, שיצא לראשונה סמוך לשואה בתרצ"ז ולאחרונה בתשע"ד במהדורה מפוארת. (ניתן לראות את הספרים ב'אוצר החכמה' וב'היברובוקס').

בתיאור תהלוכות חייו בקונטרס שם משמואל הוא פותח: אהבתו לה' ואהבת ישראל אשר בקרבו גדלה מאוד. כי לא הביט אין ביעקב ולא ראה עמל בישראל. מעולם לא ראה דבר רע ומגונה על איש מישראל...ופנינה נאה הביא העורך על הכתוב מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג – שתורתנו הקדושה מלמדת אותנו איך ינהג האדם את עצמו, לרחק עצמו מהשקר ולעומת זה יאהב את חבירו אף אם ח"ו עולתה בו. וכאשר התועדו שני הצדיקים ואמר אחד לחבירו החילוק

בדבר אחד שנדר מעות שיקנה ממנו זהב לצורך בית המקדש, ואם ימות יהיה מונח עד שיבנה ביהמ"ק ואז יקנו ממנו דבר לביהמ"ק, ועתה רצונו לחזור ממה שנדר.

הנה מצינו בש"ס מנחות (ק"ג ע"א) במתניתין רבי שמעון אומר אומר דאינו חייב לפי שלא התנדב כדרך המתנדבים⁵, ואף דמפורש שם דלתנא קמא חייב להביא מן החמין, היינו מעמא דאמדינן לדעתיה דרצה להתנדב מנחה, רק דמעה וסובר דמותר להביא משעורים. אבל באומר 'הרי עלי מנחה מן העדשים' דלא טעי ושוב מהני חזרה תוך כדי דבור לדין דקיימא לן בבית הלל, ואף לבית שמאי רק באומר 'הרי עלי מנחה' וסתם מנחה הוא מן החמין, א"כ באומר אה"כ משעורים או מעדשים, הוי חזרה, ולבית שמאי לא מהני חזרה תוכ"ד [תוך כדי דבור].

וכן באומר 'הריני נזיר' תיכף נתקדש גופו בקדושת נזיר וממילא אסרה התורה עליו דברים שנזיר אסור בהם, כמו שכתב המהרי"ט סימן י"ג דנזירות אינו אסור הפצא או גברא, רק הוא תואר קדושה, כמו מי שנתקדש בכה"ג [בכהן גדול] נאסר באלמנה לטמא לשבעת קרובים, ושוב כשאומר 'הריני נזיר מהגורגרת' שפיר אסור ביין.

אבל אם נדר לצדקה כזו, שלא שמענו עוד מנדרי צדקה כזו, א"כ אינו כדרך המתנדבים, והוינן דאדם זה דעתו קלישתא, והגם דלא נחשב ע"י זה לשומה כמפורש במתניתין דנדה (מ"ה ע"ב) בן י"ג שנים ויום אחד... אף באינו יודע למי נודרין אפילו הכי מהני נדרו. וכתב רש"י דלא השיב שומה כיוון שאינו משלשה דברים המפורשים בש"ס הגיגה (ג' ע"ב) [המקרה כסותו והלן יחידי בבית הקברות והיוצא יחידי בלילה]. ובאמת כתבו המפרשים דאף לשיטת הרמב"ם ז"ל דגם בעושה שאר דברים דרך שמות, השיב שומה, אפילו הכי רק בעושה מעשה בפועל, אבל ע"י דבור של שמות, לא נחשב שומה.

א"כ איש זה בודאי דלא השיב שומה ומהני נדרו. אבל על כל פנים פשיטא שיוכל לשנות הכסף שנדר לשאר דברי מצוה ולצרכי צדקה הנצרכים כעת בגלות. וידוע שיטת כמ"פ [כמה פוסקים] דבנודר צדקה לעניים מותר לשנותה כל זמן שלא בא לידי הנזכר כמפורש בש"ס ערכין (ו' ע"א) ואף דלקצת פוסקים רק ללותה שרי, מ"מ לדבר מצוה מותר וכן איפסק בשו"ע יורה דעה [הלכות צדקה רנ"ט א'], והגם דלשיטת הרדב"ז בנדר לעני ידוע אסור לשנות, דיש לומר דהוי ככבר קנהו העני, ותלוי באי נימא דבצדקה שייך דין דאמירה לגבוה, ולשיטת רוח"פ [רוב הפוסקים] בצדקה לא אמרינן 'אמירה לגבוה' ורק חייב נדר מוטל עליו, ועיין **מנחה אפרים** הלכות צדקה ובקצות החושן סימן ס"ו וסימן קכ"ה וסימן ר"ג, ועיין בספרי [שו"ת מהר"ש] ח"א סימן כ"ט וסימן ל"א. על כל פנים פשיטא דמותר לשנות המעות לצורך צדקה אחרת.

בינינו הוא, שאני אוהב את האמת – וכיוון שאני רואה באחד מעט אמת, אני אוהבו ואחותיו ולא ארפנו למען האמת שבו, ואתה אם רואה באחד איזה שקר – מיד מדחהו בשתי ידים, ודוחה אבן אחר הנופל [מליצה עפ"י קדושין כ' ע"ב]. וזהו שלימדה התורה הקדושה האיך צריך האדם לנהוג והוא שהוא לעצמו יחזיק דרך צדיק זה לשנוא השקר שבו לגמרי, ולגבי חבירו יחזיק דרך אחרת לאהוב האמת שבו ולא להדפו בשביל השקר, ויראה במעלת חבירו ולא חפרונו, כבקשת הרד"ק רבינו אלימלך זצ"ל בתפלתו [ביום בו נערכים הדברים זהו יום ההלולא שלו, כ"א באדר]. תשובות רבות עוסקות בעניני עגונות לאחר מלחמת העולם הראשונה (לפני כמאה שנה, תרע"ד-תרע"ח), דבר המלמד על גדלות סמכותו התורנית שעסק בנושאים אלו.

⁵ על מנת להבין את יסוד התשובה, אביא את לשון המשנה מנחות (ק"ג ע"א) הרי עלי מנחה מן השעורים – יביא מן החמין. קמח – יביא סולת. בלא שמן ולבונה – יביא עמה שמן ולבונה. חצי עשרון – יביא עשרון שלם. עשרון ומחצה – יביא שנים. רבי שמעון פוטר, שלא התנדב בדרך המתנדבים. עכ"ל המשנה. מבאר הרב פינחס קהתי זצ"ל בביאורו למשנה: המשנה דנה בנודר מנחה שלא כמצוותה. המנחה עצמה דינה שתהיה מקמח חמין ולמעשה צריכה להיות סולת שהיא קמח מנופה היטב, ומביאים עמה שמן ולבונה (חוי' ממנחת סוטה והוטא שמביא משעורים ובלא שמן ולבונה) וכן שיעור של עשרון שלם (ולא מחצה חוי' ממנחת חביתין של כהן גדול שמביא עשרון וחצי בכוקר וכן בערב). רבי שמעון אומר כיוון שלא התנדב בדרך המתנדבים – פטור לגמרי. שהרי אין זו חובה כלל מנחה זו. ובגמרא מבואר שסברת רבי שמעון 'בגמרא דבריו אדם נתפס' וכיוון שגמר דבריו שלא כדין מנחה, אין נדרו נדר ולכן אינו חייב כלום. (אמנם אין הלכה כרבי שמעון).

ואם ירצה לחזור בו מכל הנדר, ויכל להתיר עפ"י בית דין של שלשה, דכל זמן שלא בא לידי הגובר מהנה שאלה, ולצורך צדקה אחרת מותר לשנות אף מדעת עצמו, וזה ברור בס"ד. עכ"ל המהר"ש ענגיל זצ"ל.

לימוד זכות על ישראל ממי מרה...

וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי ה' אֱלֹקָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה ה' יַחַרְה אַפָּי בְּעַמִּי אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוּל וַיְבַדֵּךְ הַזְקָה... וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי הֵטָא הָעָם הַזֶּה הֵטָא הַטָּאָה גְּדוּלָּה (שמות ל"ב ו"א, ל"א)

בדעת סופר הרב עקיבא סופר⁶ נינו של החת"ם סופר כתב בפרשתנו, וזלח"ק: במדרש רבה (פרשתנו מ"ג ג) [ויחל] לשון חילוי וכו', כיון שבאו ישראל למרה, מה כתוב שם (שמות ט"ז כ"ג) ויבאו מרתה. התחיל משה מהרהר בלבו ואמר, המים הללו למה נבראו, מה הנייה יש לעולם בהן, טוב היה אילו לא נבראו וכו'. אמר לו הקב"ה לא תאמר כן, ולא מעשי ידי הן, וכי יש דבר בעולם שלא נברא לצורך? אלא אני מלמדך היאך תהא אומר, אמור כך, עשה את המר מתוק...כיוון שבאו ישראל למדבר וביקש האלקים לכלותן, אמר לו משה רבונו של עולם, בקשת לאבד את ישראל...לא כך אמרת לי במרה, הוי מתפלל ואמור עשה את המר מתוק? – ואף עכשיו חלי מרירתן של ישראל ורפא אותן, הוי ויחל משה...עכ"ל המדרש.

מבאר הרב עקיבא סופר זצ"ל בספרו: ונ"ל עפ"י מה שכתבו המפרשים על מה שמושה אמר 'אנא הטא העם הזה הטאה גדולה' וכי כך הדרך של סניגור להגדיל את החטא? וכתבו דבזה עצמו שמושה הגדיל החטא – לימוד זכות על ישראל, דאמר האיך יצוייר שישאל בשאט נפש ובזדון יעשו את החטא הגדול הזה לעשות להם עגל לאחר שראו עין בעין כל הניסים אשר עשה להם ה' בארץ מצרים, וכי בר דעת יתפיש כל כך?!

⁶ הרב עקיבא סופר הדעת סופר – בנו של רבי שמחה בונם סופר (השבט סופר), נינו של החת"ם סופר זיע"א. (תרל"ח פרשבורג – ב' בכסלו תש"כ ירושלים). רוב לימודו אצל אביו השבט סופר בהם עשה חיל בהתמדתו וכושר חידושו בו התברך. משנת תרס"ב עד הסתלקות אביו בתרס"ז מסר השיעור בעיון בישיבה, והוא נתמנה תחת אביו הגדול. בשעה שנפטר אביו בתחילה סירב לשמש גם ברבנות בהיותו בורח מכל סוג של מחלוקת, ובבחירות שאמורות להתקיים יהיו כאלו המתנגדים, אולם לאחר שדובר שרק אם תהיה הסכמה מוחלטת ישב על כסא הרבנות, ואכן כך היה בהיותו בן עשרים ותשע עלה על כס הרבנות בפרשבורג בהיותו הירביעי במרכבה' החת"ם סופר בנו הכתב סופר נכדו השבט סופר. מבחירתו נחשב על ראשי מנהיגיה הרוחניים של הונגריה וסלובקיה, ואף מבוגרים ממנו כפפו עצמם אליו. בתקופתו עלתה ישיבת פרשבורג לאחת הישיבות הטובות והגדולות בעולם, הרב מסר ארבעה שיעורי עיון במשך השבוע, בשיטה שקיבל מאבותיו הגדולים.

בשלהי תרצ"ט ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה (י"ז באלול עש"ק כי תצא) נסע למקום שונה מרגילותו, והגיע ללונדון שבשווייץ. כשהפצירו בו שלא יחזור לביתו בתחילה סירב בטענה חידועה של גדולי וצדיקי הדור, שאינו רוצה לנטוש צאן מרעייתו. בהתעצות עם דודו הגדול הרב שמעון מערלוי זצ"ל הי"ד, קיבל הנהיה להשאיר בשווייץ עד שושן פורים ולאחר מכן לנסות לעלות לארץ ישראל. כשקיבל שלשה אישורי עליה לארץ ישראל רצה למסרם לשלשה רבנים שיצאו מהונגריה והם: רבי יהושע מגאלנטא הי"ד, הרב מנייטרא [שמואל דוד הלוי אונגרא] זצ"ל והרב מטירינואי אך הם סירבו כי לא רצו לנטוש את עדתם. לפני שיצא משווייץ פקד על בניו שיכתבו מכתב תודה לשלטונות שווייץ שאישרו לו לשהות במדינתם.

משהגיע לירושלים בשנת ת"ש קיבלו פניו אלפי בני ירושלים. והוא קרא להם בפנים צוהלות לאחר שהפך את כיסי מעילו וניערם לים אמר: הנני זורק לים את כל העבר שלי בגולה, מעתה אני איש ירושלים ככל אנשי ירושלים. בחוץ לארץ עבדתי עבור אנשי ארץ ישראל כל השנים [היה נשיא כולל שומרי החומות בירושלים] וכעת זכיתי בעצמי לישב בפועל על אדמת הקודש. בעת היתה סכנת פלישת הצבא הגרמני לארץ ישראל ממצרים, קרא לרב יצחק צבי בערנפעלד רבה של קהילת חת"ם סופר בני ברק סגר הדלת בעדו וביקש ממנו להגיד פרשת הקטורת שבע פעמים, בלי שום כוונה רק פירוש המילות, פניו היו בווערות כאש ואמר לאט לאט. כאשר סימו אמר תפלה קצרה ואח"כ בצהלה על פניו אמר: הקב"ה יעזור [תרגום מאידיש].

מן העניין לספר כי תפלות נוספות שנשפכו כמים באותה תקופה קשה מתוארת תפלה מיוחדת בספר נר המערבי תולדות אור החיים הקדוש (בני ברק תשע"ג) של ר' שלומק'ה מזוועהיל ורבי ישראל מהופיאטין זכר צדיקים לברכה, כתפלה שערכו על קברו של אור החיים הקדוש ביום ההלואל ט"ו בתמוז תש"ב. (בפרק 'ציון המצוינות' עמ' שנ"ט-שס"ב). כשהגיעה שארית הפליטה מהשואה מקהילות הונגריה יסד עבורם את חוג חת"ם סופר בירושלים. היה חבר מועצת גדולי התורה. בכ' בכסלו תש"כ תמה מסכת חייו בתקופה כה סוערת בתולדות ישראל. נערך עפ"י הספר פליטת בית סופריהם, תולדות ופרקי חיים של רבנים ומנהיגים נכדי החת"ם סופר, ירושלים תש"פ.

אלא בודאי לא היה דעתם צלולה ונתהממו ונתערבבו, ואם כן לא מגיע להם עונש, כמו שלא יצויר עונש לאיש אשר אינו שפוי בדעתו.

ופירשתי בזה מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים פ"ה ג') **נְשָׂאתָ עֵזְרָן עִמָּךָ כְּסִיתָ כְּלֵי־הַטָּאתָם סֵלָה**, היינו שהקב"ה מגדיל החטא של ישראל, וע"י זה – **כְּסִיתָ כָּל הַטָּאתָם סֵלָה**, מכפר להם, וא"ש [ואתי שפיר].

והנה נ"ל שזה עצמו הורה ה' למשה שכעת שיצטרך ללמד זכות על ישראל אם יעברו עבירה, להגדיל החטא ובוזה להצדיקם ביום דין, שאלמלא נכנס בהם רוח שטות, והיו מחשבים גודל העונש, לא היו עוברים על רצונו יתברך. וזה שאמר לו הקב"ה, **אמור כך לפני, עשה את המר מתוק, שהמרירות עצמו עשה מתיקות, דהיינו שהמרירות של החטא שעברו זה בעצמו יהיה מתיקות ללמד עליהם סניגוריה, וכך כשעשו את העגל אמר משה רבונו של עולם וכו', ואף עכשיו חלי מרירתן של ישראל, היינו שמרירתן של ישראל שעברו על חטא גדול כזה, מזה עצמה תיקן רמיה ורפואה לישראל למהול הטאתם, ורפא ירפא אותן...עכ"ל הדעת סופר.**

בנקודת זמן של שבר או בנין, הצדקה יכולה להציל

כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לְה' כְּפָקֶד אֹתָם וְלֹא־יִחַיֶּה בָּהֶם גִּגַּף כְּפָקֶד אֹתָם (שמות ל' י"ב)

בספר **אוהב שלום לרב שלום שפירא**⁷ זצ"ל הי"ד כתב וזלה"ק:

המפרשים הקשו הא היה די לכתוב כי תשא את ראש בני ישראל ונתנו איש כופר נפשו לה' ולא יהיה בהם גגף כפקד אותם, להורות שהמנין שולט בו עה"ר [עין הרע], אבל ל"ל [למה לי] **לפקודיהם**, וכפל **כפקד אותם!**

אכן יש לומר דהכתוב בא לרמוז על מה שנודע מפי צדיקים שאמרו על הזמנים שמצאו בהם רמזים על הגאולה וקץ לגלותנו ולבסוף לא די שלא נושענו רק אדרבה נהפך לרעה רחמנא ליצלק. כן בשנת ת"ח ושנת תרס"ז הפרעות בישראל שהיו אז בעוונות הרבים כידוע. ואמרו כי באמת לא טעו רק באמת היה אז עת פקודה לישועת ישראל אך לא היה הקץ הנכון האמתי, ומחמת כן כאשר נתעוררה הפקודה בא גם השמן בתוכם לקטרג שאין בני ישראל ראויים להגאולה, ומטיל מומין בקדשי בני ישראל שגם המצוות שעושים אינם כראוי ושל"ש [ושלא לשם שמים]. ועכו"ז [ועבור זה] אם הוא גובר ח"ו שלא יגאלו ישראל עודנה, לא די שלא נושעו רק אדרבה נהפך לרועץ ח"ו מחמת התעוררות המקטרג והזכרת עוונותיהם של ישראל.

ועפ"י זה יל"פ [יש לפרש] הפסוק **וביום פקדי ופקדתי עליהם הטאתם**, גם על פקודה לטובה אעפ"י כנתעורר אז קטרוג חטא העגל אם אין עוד הזמן האמתי וישראל אינם זכאין, יוכל להתעורר ח"ו רע מזה. אך העצה לזה נתינת צדקה וכופר נפשו כמו אז שאחר חטא העגל הקהיל אותם משה ואמר להם שיביאו נדבתם להמשכן כי על צדקה אין קטרוג ואף של"ש [שלא לשם שמים] טוב הוא כי מכל מקום מחיה נפשות וראוי שתתן לו נפשו. וכמו שאמרו חז"ל בצדקה בשביל שיחיה בני או שיזכה לחיי העוה"ב, הרי זה צדיק גמור.

ויש לפרש שזה"פ [שזה הפירוש] **כי תשא לשון הרמה את ראש בני ישראל לפקודיהם**, שיחיה עת פקודה להרמת ראש בני ישראל ונתנו איש כופר נפשו כפקוד אותם שזכות הצדקה יסייע שיגמר הפקודה לטובה באמת. וכמו שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, וקשה דאם משפט אין צדקה, רק דהנה יש זמני

⁷ הרב **שלום שפירא** בנו של הרב **אלימלך שפירא** קונויץ-ורשה (אין זה הרב אלימלך שפירא אדמור מגרודז'יסק אביו של הרב קלמן קלמיש בעהמ"ח חובת התלמידים, אבל קשר משפחתי ביניהם). הרב אלימלך נספה בשואה אף הוא. ספרו אוהב שלום ממנו הובאו הדברים לעיל, נדפס סמוך לשואה בשנת תרצ"ט מעוטר בהסכמותיהם של גדולי הרבנים והאדמו"רים ביניהם רבי מאיר שפירא מלובלין, האדמו"ר מאוסטרובצא (הסכמות אלו נתנו בעודם בחיים היותם שנים לפני הוצאת הספר עצמו, עת הראה להם המחבר מכתיובתיו) האדמו"ר מאלכסנדר יצחק מנחם דנציגר זצ"ל הי"ד, בנו של השם משמואל רבי דוד בורנשטיין ועוד.

הספר **אוהב שלום** והלק מתולדותיו, נערכו עפ"י האתר 'תורתך לא שכחתי' איסוף תורתם של הנכפים בשואה, בו מובאים דברי תורה משמם ועפ"י ספריהם, וכן תולדותם ותמונותיהם.

פקודה רבים וכשיהיה הקץ האמתי יהיה גאולה בכל פנים אך כשהוא רק פקודה צריך גם זכותם [זכויות]. וזה ציון במשפט תפדה, כשיהיה זמן פקודה, ושבחה בצדקה כי אז צריך ג"כ זכות הצדקה.

או על דרך זה, ציון במשפט תפדה שבזמן פקודה מתעורר קמרוג או העצה – ושבחה בצדקה. וזהו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם, היינו שע"י זה לא תוכל הפקודה לגרום רעה ח"ו ונגף רק זכות הצדקה יסייע שיהיה הגאולה האמיתית וקיימת, כי"ר בב"א [כן יהי רצון במהרה בימינו אמן].

מה בין נתינה למשכן לנתינה לעגל – ביאור ב'הכמת אשה בפלך'

בספר שארית מנחם (מאמרים⁸) לרב שמואל יעקב רובינשטיין⁹ זצ"ל (מאמר 'היצוניות ופנימיות' בעמ' רצ"ב מביא דברי חז"ל (יומא ס"ו ע"ב):

שאלה אשה חכמה את רבי אליעזר, מאחר שמעשה העגל שווין מפני מה אין מיתתן שווה? אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפלך. [ע"כ עפ"י הגמרא]

והדברים תמוהים, שהרי לכאורה צדקה אותה אשה בשאלתה, ומדוע דהא כך רבי אליעזר, ואף פגע בה לכאורה?! והלא אף ביחס לשאלת הכסיל כבר אמרו 'ענה כסיל כאולתו' (משלי כ"ז ה') ובודאי שראויה אותה אשה לפחות ליחס כזה, ובפרט שהגדירו אותה כ'חכמה'!?

[בהקדם נביא דבריו שהובאו במאמר לפני כן. יסוד המאמר דברי הגמרא (פסחים נ"ז ע"א) שם מובא מעשה נורא מזמן ביהמ"ק בכחן ששמו יששכר מכפר ברקאי שזלזל בהקרבת הקרבנות בכך שעטף את ידיו במשי, כך עשה את עבודת הקרבנות, אך זוהי חציצה. הגמרא מתארת את סופו המר. המלך והמלכה (עפ"י רש"י שהיו מבית חשמונאי) ישבו והתוכחו ביניהם איזה בשר יותר טוב לאכילה של גדי או של כבש. ואמרו שישאלו את הכהן הגדול שהוא מקריב קרבנות בכל יום ואוכל מהם, והוא יאמר להם מי עדיף כבש או גדי. יששכר ענה תשובה שלא כדעת המלך וכן הראה בידו תנועת זלזול כלפי המלך כמבטל דבריו. כעונש, המלך ציוה לכוות את ידו הימנית, הכהן ניסה לשחד את עבד המלך שקיים גזר הדין שיכוות את ידו השמאלית, ואמנם כך עשה, אך כששמע זאת המלך ציוה שיכוותו גם את ידו הימנית, כך הוא נענש בימדה כנגד מדה' שחס על ידיו שלא יתלכלכו מעבודת הקרבנות ואז איבד את שתי ידיו, ראה שם בגמרא, וכן בחת"ם סופר ובבן יהוידע על אגדות הש"ס לרבינו יוסף חיים (ההפניות עפ"י מהדורת שוטנשטיין).

הרב שמואל יעקב רובינשטיין מבאר דברי הגמרא בדרך דרוש מפליאה ומרתקת ואלו דבריו:

...המלך והמלכה רצו להיוועץ האחד בשני, ולהיפך בענין המלוכה, וכדי שלא יבינו הסוככים, דברו ברמז ועטפו דבריהם בענין גדי וכבשה, וכוונתם כי הכבשה עיקר תועלתה בחיצוניות שבה – צמר הרחלים... שהיצוניות הכבשה – הצמר, עומדת לצורך חיצוניות האדם, כגד ללבוש. ונמצא כי עיקר מהות הכבשה היא 'חיצונית' ותועלתה ה'פנימית' בשרה וחלבה, מועטה וזניחה. אכן הגדי עיקר תועלתו דוקא בפנימיותו – חלבו. שהחלב בא מפנימיותו, וכמואמר חז"ל (בכורות ו' ע"ב) דם נעכר ונעשה חלב, והדם הוא הנפש, כידוע. וגם הרי הוא נועד לצורך פנימיות גוף האדם... שחלבו העזים יהודיות רבת הערך בבריאות הגוף, שהרי הוא מבריא את האדם ממחלות שונות ובפרט את חולי הריאה, ולעומת זאת בחיצוניותו כמעט ואין תועלת, ששערו ובשרו הם לרוב פחותי ערך. וזו משמעות דברי המדרש (בראשית רבה פ"ז ה') חלב

⁸ ספר זה נדפס לראשונה עפ"י כת"י בבני ברק תשע"ב. קדמו לו שלשה כרכים (כאותו שם שארית מנחם) שהינם למעשה ארבעה חלקים שלשה על התורה והחלק הרביעי נכלל עם דברים בנושא המועדים. נדפסו בצרפת בשנת תשי"ד.

⁹ הרב שמואל יעקב רובינשטיין (נפטר תשכ"ד) זצ"ל גדל בפולין לפני השואה, התאבק בהצרות החסידים ביניהם הבית אברהם מפלונים (נפטר לפני השואה) היה מקורב כמוהו לאדמו"ר מלואמז' שדעליץ הרב אברהם פינחס מורגנשטרן זצ"ל הי"ד שנספה עם על משפחתו בשואה (דור רביעי לאדמו"ר מקוצק). כיהן מרם המלחמה בצרפת כרב בקהילת 'עמרת ישראל' בפסאז' קושנער, וכן לאהריה כרב דאגודת הקהלות רחוב פאווא פריז, בשנות השואה היה פעיל מאד והתפרסם מאוד בזמנו, בנושאי הלכה, כשרות, חינוך, התרת עגונות ועוד. היה בקשר נרחב עם רבנים מקשת רחבה. בעל מחבר הספרים "שארית מנחם" ו"שמן לנר". ספרו שארית מנחם הינו מקור ראשוני לתורותם של צדיקי פולין השרף מקוצק, האבני נזר ועוד... ולא מש משולחנם של אדמו"ר פולין לאהר השואה. מסופר כי רבינו היה בין שלשה חסידים ישישים אשר הגיעו לאדמו"ר הבית ישראל מגור בתחילת כהונתו, (נתמנה לאהר פטירת אביו האמרי אמת בתש"ה, שבניסוי ניסים הצליחו להלצו מפולין הבוררת) ואמרו לו כי "באנו לאסוף את השיריים של קוצק".

עזים שהורות וחלב עיזים לבנות אחת הוא. כיוון שעומדים הם לחלב, חלב השחורה וחלב הלכנה זהה, ואין כל משמעות לצבען החיצוני. אבל הכבשים שלצמרן הן עומדות, ודאי שלצבע הצמר משמעות רבה ועקרונית.

[כעת נשוב להסבר דברי הגמרא בשאלת האשה החכמה ותשובת רבי אליעזר אליה]

היא שאלה לאור הבנתה וראייתה בעיני בשר, כי עבודת ומעשה העגל היתה שווה, ומאחר שכן, נכונה לכאורה השאלה, מדוע אם כן לא היתה מיתתם שווה?¹⁰

אך רבי אליעזר השיבה בהכמתו, כי את שכל חכמתך בדברים חיצונים כמו העיסוק בפלך לטוויית הצמר שהוא עצמו נחשב כחיצון כנ"ל ואף עומד לתועלת החיצונית, את אינך רואה אלא החיצונית שבכל דבר, ומכאן שאלתך. ואולם ה' היודע ועד ובוהן ליבות וכליות ויודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיהם, בעיניו לא היתה עבודת העגל שווה ולכן אף לא היתה מיתתם שווה. וזוהי גם אמת המידה בה נמדדים השכר ועונשו.

כל אחד ואחד נידון לפי יצר מחשבות ליבו דוקא, שאין מחשבות וכונות לב האחד דומים לאלה של חברו. ודברים אלו גלויים אך לפני הבורא יתברך שהוא בוחן לבבות ויודע מחשבות. וכמאמר הכתוב 'היוצר יחד ליבם המבין אל כל מעשיהם' (תהלים ל"ג מ"ו) שמאחר והוא הוא היוצר ליבם אשר ממנו תולדת מעשיהם, לכך רק הוא 'מבין אל כל מעשיהם' יודע טיב כל מעשה, הראוי וזה שאינו, ואף את הכוונה שמאחורי כל מעשה. ואף אם לעיני קרוצי חומר נדמים היו עבודות העגל שוות, לא כן הוא...

ואף שבתלמוד הירושלמי (שקלים פ"א ה"א) נראה כי כוונת נתינתם כסף וזהב לצורך העגל היתה כמו זו שבנתניה למשכן, שאמרו שם: אין אתה יכול לעמוד על אופיה של אומה הזאת, נתבעין לעגל ונותנין, נתבעין למשכן ונותנין. עם כל זה הבדל עצום ביניהם, שבכתוב העוסק במעשה העגל לא הוזכר דבר מענין נדבת חלב כפי שנאמר בבנין המשכן (שמות ל"ה כ"ב) כל נדיב לב הביאו... שזו של העגל לא היתה מהתעוררות ליבם אותם, אלא מצד היותם חלשי אופי הנכנעים לתובעיהם, ואולם נתינתם למשכן היתה כעדות הכתוב, מנדיבות ורצון ליבם.

ומדויק איפוא לשון רבי אליעזר בתשובתו לאותה אשה: אין חכמה לאשה אלא בפלך, כלומר בדברים חיצוניים, ואינה יכולה לבחון כל מעשה עפ"י פנימיותו... עכ"ל הרב שמואל יעקב בורנשיין זצ"ל.

ביצד אמירת משה כי ה' הוציא את ישראל ממצרים משמשת כסנגוריה?

וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פָּנָיו ה' אֱלֹהֵינוּ וַיֹּאמֶר לְמַה ה' יַחַר אַפָּי בְּעַמִּי אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה (שמות ל"ב י"א)

בספר מהרש"ג עה"ת (זהב שבא) בפרשתנו מבאר הרב שמעון גרינפלד¹¹ זצ"ל מבאר וזלה"ק:

וקשה כיוון דהוציאם ממצרים א"כ אדרבה יש לו להרות אפו עליהם אם עוברים על דבריו?!

¹⁰ הגמרא ביומא שם ביארה שהיו שלשה סוגי מיתה: בסיף ע"י בית דין, מיתה בידי שמים במגיפה, ומיתה בהדרוקן ע"י משה שהשקה אותם כסוטה. ההבדל בין סוגי המיתות עפ"י הטאם שהיו כאופנים שונים כפי שמבארת שם הגמרא.

¹¹ הרב שמעון גרינפלד מהרש"ג (תרכ"א-י"ט בשבט תר"ץ) נולד לאביו הרב יהודה גרינפלד בחוסט (אוקריינה) בסוף ימיו שימש כאב"ד בסעמיהאלי (הונגריה). בצעירותו בהיותו כן י"א שנה נכנס ללמוד בית המהר"מ שיק מגדולי תלמידי החת"ם סופר, וכבר בהיותו בגיל י"ד שלח ידו בכתובת תשובה הלכתית שנדפסה בספרו שו"ת מהרש"ג. בנו הרב מרדכי שערך את הספר וכתבי אביו נספה בשואה, רוב צאצאי המחבר ילדיו ונכדיו נספו, רק אודים בודדים ממשפחתו שרדו והמשיכו דרכו המקודשת. שלשה כרכים מתשובותיו נדפסו, אך כתבים רבים שלו ביניהם אלפי תשובות עלו בלהבות. היו דברים אלו לעילוי נשמתו ונשמות צאצאיו המהורות. נערך עפ"י תורת מהרש"ג עה"ת תשע"א ארה"ב.

אמנם יש לומר ויתבאר עפ"י מה דמבואר ב'הוספת מהרצ"א' על הספר הקדוש פור מרע ועשה טוב¹² (אות ג"ו) כי ע"י מה ש'כה הפועל בנפעל'¹³ יש בממון שמיגל הרשע לעצמו כח של הרשע המסגל, ולזאת הזהיר שם לשמור את עצמו שלא לקבל ממון וכדומה מרשעים גמורים משום שיש באותו ממון כח נפשם אשר הוא כולו רע ויש כח באותו ממון להשחית את נפש צדיק המקבל אותם, עיין שם שכתב שבעינו ראה כמה אנשים שנתקלקלו רק ע"י זה, וכמו"כ ממון של מצרים לישראל שבאמת בני ישראל לא תקנו עוד הכל כדבעי, ומה שהוציאים הקב"ה ממצרים היה בשביל שלא יכלו עוד להתממה, וכיוון שהוציאים ממצרים אכתי יש בהם ע"י ממון מצרים שבידם כח מזוהמת טומאת מצרים קצת ובפרט שהוציאו בכה גדול וביד חזקה, דמבואר בספרים דענין הכה גדול והיד החזקה שהיו צריכין, הוא רק בשביל דהישראל אכתי לא היו ראויין לגאולה דהיה דבוק בהם עוד מזוהמת טומאת מצרים, וכיוון שהוציאים בכה גדול וביד חזקה ומוכח דאכתי לא נטהרו לגמרי, אין לו להרות אפו כם על מה שעשו את העגל. עכ"ל הרב שמעון גרינפלד זצ"ל.

¹² הספר הקדוש פור מרע ועשה טוב נכתב ע"י הרב צבי הירש אייכנשטיין אדמו"ר מזידיטשוב זיע"א ועומר בהערותיו של הרב צבי אלימלך מדינוב בעל הבני יששכר זיע"א.

¹³ כה הפועל בנפעל – ביטוי המובא בספרי הסידות, ביניהם בעל שם טוב עה"ת (ליקוטים מדברי הכעש"ט מספרים שונים) וכן בדברי תלמודו הגדול המגיד ממזריטש, תורת המגיד פרשת בראשית (ד"ה ויכולו).